

II. Metodické vysvětlivky

Obsah hlavních pojmů používaných v publikaci plně odpovídá definicím ukazatelů v nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) a prováděcím nařízením Eurostatu, zohledňuje závazné mezinárodní normy, zejména úžeji orientované rezoluce ILO - International Labour Organization (Mezinárodní organizace práce). V šetření jsou zohledněny i další závazné mezinárodní normy mezinárodních organizací zabývajících se touto problematikou a mezinárodní klasifikace a číselníky se vztahem k problematice trhu práce. Jsou tak vytvořeny předpoklady pro srovnávání situace na trhu práce v České republice s vyspělými ekonomikami na principu shodného metodického přístupu.

Definice pojmů VŠPS se soustřeďuje jen na základní ukazatele. Význam specifických ukazatelů je buď zřejmý nebo jej může v případě potřeby uživatel **získat na ČSÚ**.

II. A. Ekonomický status

Ekonomický status vyjadřuje základní rozdělení obyvatelstva ve věku 15 let a více podle zařazení na trhu práce. Tato populace je členěna na **ekonomicky aktivní obyvatelstvo, tj. zaměstnané a nezaměstnané, a obyvatelstvo ekonomicky neaktivní**.

II. B. Zaměstnanost

Na 15. mezinárodní konferenci statistiků práce v roce 1993 byla přijata klasifikace postavení v zaměstnání ICSE-93, která vytvořila základní terminologii pro jednotlivé skupiny zaměstnaných. Skupině zaměstnavatelů podle ICSE odpovídá skupina podnikatelů se zaměstnanci ve VŠPS a skupině pracovníků na vlastní účet pak odpovídá skupina podnikatelů bez zaměstnanců.

1. **zaměstnaní** jsou všechny osoby 15leté a starší, které během referenčního týdne příslušely do následujících kategorií:
 - 1.1. **placení zaměstnaní**, kteří spadají do těchto skupin:
 - 1.1.1. **"v práci"**. Jsou to osoby, které během referenčního týdne vykonávaly nějakou práci za mzdu nebo plat a odměna jim byla vyplácena v penězích nebo naturáliích. Není přitom rozhodující, zda jejich pracovní aktivita měla trvalý, dočasný, sezónní či příležitostný charakter a zda měly jen jedno nebo více souběžných zaměstnání.
 - 1.1.2. **"v zaměstnání, ale ne v práci"**. Jedná se o osoby, které již pracovaly ve svém současném zaměstnání, ale během vykazovaného období nebyly dočasně v práci (z důvodu dovolené, úpravy pracovní doby, nemocenské, mateřské nebo otcovské dovolené, odborné přípravy související se zaměstnáním) a přitom měly formální vazbu k tomuto zaměstnání. Formální vazbou k zaměstnání se rozumí především pracovní poměr (v současné legislativní úpravě pracovní smlouva, jmenování a volba), dále dohoda o provedení práce a dohoda o pracovní činnosti, popř. další smluvní vztahy mimo oblast pracovního práva (např. autorské smlouvy).
 - 1.2. **zaměstnaní ve vlastním podniku**, kteří spadají do těchto skupin:

- 1.2.1. "**v práci**". Jsou to osoby, které během referenčního týdne vykonávaly nějakou práci pro zisk nebo rodinný příjem, bez ohledu na to, zda byl vyjádřen v penězích nebo v naturáliích.
- 1.2.2. "**v podniku, ale ne v práci**". Jsou to osoby s vlastním podnikem, které nebyly během referenčního týdne dočasně v práci.

Pro účely zjišťování je pojem práce interpretován jako **práce alespoň po dobu jedné hodiny v referenčním týdnu**.

Za zaměstnané jsou považováni i **učni**, kteří dostávají mzdu, plat nebo odměnu podle stejného principu jako jiné osoby. Obdobně **osoby připravující se ve školách na své budoucí zaměstnání, osoby v domácnosti a další osoby** zabývající se především mimoekonomickými aktivitami, které však v referenčním období **byly navíc v zaměstnání**, jsou také považovány za zaměstnané.

Do skupiny zaměstnaných naopak **nejsou automaticky zahrnovány osoby na rodičovské dovolené**, jejichž postavení má podle metodiky ILO odlišný charakter. Od roku 2021 nejsou mezi zaměstnané počítány i osoby, které byly v práci **dočasně nepřítomné z ostatních důvodů** (osobních, rodinných, jiných) **déle než 3 měsíce**.

Zaměstnanci jsou osoby s formální vazbou k zaměstnání bez ohledu na to, zda v referenčním týdnu skutečně pracovaly či nikoliv. Mezi zaměstnance patří podle ILO rovněž příslušníci armády (vojáci z povolání). Kategorie příslušníků armády je zahrnuta do celkové zaměstnanosti a údaje za tyto osoby jsou součástí II. okruhu přílohových tabulek (zaměstnanost v NH).

Členové produkčních družstev jsou od roku 2012 zahrnováni mezi zaměstnance.

Zaměstnavatelé a pracovníci na vlastní účet jsou považováni za zaměstnané ve vlastním podniku. Za zaměstnané ve vlastním podniku se považují i **pomáhající rodinní příslušníci** bez ohledu na počet hodin odpracovaných během referenčního týdne.

II. C. **Nezaměstnanost**

1. **nezaměstnaní** jsou všechny osoby 15leté a starší, které ve sledovaném období **souběžně splňovaly dále uvedené tři podmínky**:

- nebyly zaměstnané,
- v průběhu posledních 4 týdnů hledaly aktivně práci (prostřednictvím úřadu práce, prostřednictvím soukromých zprostředkovatelen práce, přímo v podnicích, prostřednictvím příbuzných a známých, využíváním inzerce, podnikáním kroků pro založení vlastní firmy, umístováním nebo aktualizací životopisů on-line),
- byly připraveny k nástupu do práce, tj., během referenčního období byly k dispozici okamžitě nebo nejpozději do 14 dnů pro výkon placeného zaměstnání nebo zaměstnání ve vlastním podniku.

Pokud osoby **nesplňují alespoň jednu ze tří uvedených podmínek**, jsou klasifikovány jako **zaměstnané** nebo **ekonomicky neaktivní**. Jedinou výjimkou je skupina osob, které práci nehledají, protože ji již našly, ale nástup je stanoven na pozdější dobu (nejpozději do 3 měsíců). Tyto osoby jsou podle definice Eurostatu zařazeny rovněž mezi nezaměstnané.

- 1.1. **registrovaní nezaměstnaní** jsou nezaměstnaní splňující obecné podmínky nezaměstnanosti, kteří aktivně hledají zaměstnání prostřednictvím profesionálních organizací, ať již státních (úřady práce) nebo soukromých (zprostředkovatelen práce).

- 1.1.1. **nezaměstnaní, registrovaní úřady práce** jsou nezaměstnaní splňující obecné podmínky nezaměstnanosti, kteří aktivně hledají zaměstnání prostřednictvím úřadu práce. Není přitom rozhodující, pobírají-li příspěvek před nástupem do zaměstnání nebo ne.
- 1.2. **neregistrovaní nezaměstnaní** jsou nezaměstnaní splňující obecné podmínky nezaměstnanosti, kteří aktivně hledají zaměstnání jinou formou než prostřednictvím organizací zprostředkovávajících práci (v případě České republiky prostřednictvím úřadů práce).

II. D. *Relativní ukazatele*

Metodické změny obsahu jednotlivých kategorií ekonomického statusu ovlivňují hodnotu relativních ukazatelů. V tomto ohledu je třeba vždy posuzovat vývoj jednotlivých relativních ukazatelů ve srovnatelné metodice.

- 1.1. **míry nezaměstnanosti** procentuálním způsobem vyjadřují vždy **podíl nezaměstnaných** (čítatel) na **celkové pracovní síle** (jmenovatel). Rozdíl mezi různými mírami nezaměstnanosti spočívá především v použité metodice stanovení čitatele a jmenovatele míry, ale i v přesnosti zdrojů dat a časové srovnatelnosti obou údajů. Jedná se především o rozdíl mezi obecnou mírou nezaměstnanosti (ILO) a mírou registrované nezaměstnanosti (resp. podílem nezaměstnaných) MPSV. Protože především metodika má rozhodující vliv na hodnotu míry, je nutno vždy důsledně rozlišovat, o jaký ukazatel se jedná.
- 1.1.1. **obecná míra nezaměstnanosti (ILO)** je ukazatel získaný z výsledků VŠPS podle mezinárodních definic a doporučení. V čitateli i jmenovateli jsou šetřené osoby uváděny podle místa jejich pobytu.
- Čítatel :** zahrnuje nezaměstnané podle ILO
Jmenovatel : zahrnuje pracovní síly podle ILO
- 1.1.2. **míra dlouhodobé nezaměstnanosti (ILO)** je ukazatel získaný z výsledků VŠPS podle definice Eurostatu. V čitateli i jmenovateli jsou šetřené osoby uváděny podle místa pobytu.
- Čítatel :** zahrnuje nezaměstnané více než jeden rok podle ILO
Jmenovatel : zahrnuje pracovní síly podle ILO
- 1.1.3. **specifické míry nezaměstnanosti** jsou ukazatele popisující nezaměstnanost určité sociální, věkové nebo jiné skupiny obyvatelstva.
- Čítatel :** zahrnuje všechny nezaměstnané z dané skupiny obyvatelstva.
Jmenovatel : zahrnuje pracovní síly, tj. zaměstnané a nezaměstnané z téže skupiny obyvatelstva.
- 1.2. **míra ekonomické aktivity** vyjadřuje podíl počtu zaměstnaných a nezaměstnaných (pracovní síly) na počtu všech osob 15letých a starších.
- 1.3. **míra zaměstnanosti** vyjadřuje podíl počtu zaměstnaných na počtu všech osob 15letých a starších.

Poznámka:

Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) do konce roku 2012 publikovalo **míru registrované nezaměstnanosti**, jejíž konstrukce vycházela z dostupných zdrojů úřadů práce a státní statistiky:

Čítatel: v čitateli byl uveden pouze počet tzv. **dosažitelných neumístěných uchazečů o zaměstnání**. Byli to všichni uchazeči o zaměstnání podle zákona o zaměstnanosti č. 435/2004 §24, kteří mohou ihned nastoupit do zaměstnání.

Jmenovatel: **počet zaměstnaných z VŠPS + počet pracujících cizinců** podle evidence MPSV a MPO (Ministerstva práce a obchodu) + **počet dosažitelných neumístěných uchazečů o zaměstnání** (vše klouzavý roční průměr).

Od listopadu roku 2012 začalo MPSV měsíčně zveřejňovat nový ukazatel **podíl nezaměstnaných osob**, který vyjadřuje podíl dosažitelných uchazečů o zaměstnání ve věku 15–64 let ze všech obyvatel ve stejném věku. Ukazatel nahrazuje doposud zveřejňovanou míru registrované nezaměstnanosti, která poměřovala všechny dosažitelné uchazeče o zaměstnání pouze k ekonomicky aktivním osobám. Od ledna roku 2013 jsou zveřejňovány údaje pouze podle nového výpočtu:

Čítatel: v čitateli je uveden pouze počet tzv. **dosažitelných neumístěných uchazečů o zaměstnání ve věku 15–64 let**. Jsou to všichni uchazeči o zaměstnání podle zákona o zaměstnanosti č. 435/2004 §24, kteří mohou ihned nastoupit do zaměstnání.

Jmenovatel: celkový **počet všech obyvatel ve věku 15–64 let**.

II. E. Další speciální ukazatele

- 1.1. **celková pracovní síla** (Labour Force) zahrnuje všechny osoby 15leté a starší, které splňují požadavky na zařazení mezi zaměstnané v národním hospodářství nebo nezaměstnané.
- 1.2. **ekonomicky neaktivní obyvatelstvo** (osoby mimo pracovní sílu) jsou všechny osoby, které nebyly zaměstnány během referenčního období a nejsou v současnosti ekonomicky aktivní (např. děti předškolního věku, osoby navštěvující různé vzdělávací instituce, starobní důchodci, dlouhodobě nemocné nebo invalidní osoby apod.). Pro ně je charakteristické, že **nesplňují 3 základní podmínky nezaměstnanosti**. Patří sem např. i uchazeči o zaměstnání evidovaní na úřadu práce, ale neschopní nastoupit práci do 14 dnů (např. z důvodu probíhající rekvalifikace). Proti dříve uváděným údajům patří do této skupiny i osoby na rodičovské dovolené, pokud nesplňují podmínky pro zařazení mezi zaměstnané či nezaměstnané.
- 1.3. **podzaměstnaní** jsou všechny osoby v placeném zaměstnání nebo osoby pracující ve vlastním podniku, ať již byly nebo nebyly v práci, které pracují ve svém hlavním zaměstnání na kratší pracovní dobu nebo méně než 40 hodin týdně, a přejí si pracovat vyšší počet hodin než ve stávajících zaměstnáních.

II. F. Srovnatelnost s výsledky publikovanými Eurostatem

Členské země EU pravidelně zasílají anonymizovaná čtvrtletní mikrodata z národních šetření do Eurostatu. Tato mikrodata obdobně zasílají i členské země EFTA: Švýcarsko, Norsko a Island a kandidátské země EU. Mikrodata umožňují konstruovat obsah základních ukazatelů a z nich odvozených měr, které se mohou odlišovat od dlouholeté praxe zavedené v jednotlivých zemích a může se projevit i diference v obsahu ukazatelů, vymezených v jednotlivých tematických okruzích v rámci publikačního systému Eurostatu. Členské země EU jsou povinny zasílat mikrodata Eurostatu do stanoveného data po skončení čtvrtletí. Eurostat průběžně reviduje svůj informační systém a zaměřuje se na publikaci vzájemně porovnatelných dat o vývoji ekonomické aktivity, zaměstnanosti a nezaměstnanosti za všechny členské země EU. Publikování těchto údajů má především charakter čtvrtletních a ročních studií. Vedle toho je běžně dostupná databáze Eurostatu, která poskytuje obsáhlé číselné přehledy opět zaměřené na srovnatelnost výsledků výběrového šetření za všechny země EU.

V databázi Eurostatu jsou k dispozici:

- a) Strukturální indikátory, což jsou roční průměry zemí EU za vybrané charakteristiky z výběrového šetření Labour Force Survey (LFS), jehož národní verzí je v případě ČR VŠPS:

- Růst zaměstnanosti
- Míra zaměstnanosti
- Míra zaměstnanosti starších osob (55–64letých)
- Průměrný věk odchodu z trhu práce
- Celoživotní vzdělávání
- Míra nezaměstnanosti
- Stupeň vzdělání mladých (20–24letých)
- Variabilita regionální zaměstnanosti
- Mladí, kteří předčasně opustili vzdělávací proces
- Míra dlouhodobé nezaměstnanosti
- Počet osob v domácnostech, kde nikdo nepracuje

- b) Čtvrtletní údaje

Čtvrtletní údaje zahrnují charakteristiky, které jsou za ČR dostupné v pravidelné čtvrtletní publikaci o výsledcích VŠPS.

- c) Měsíční údaje

Eurostat měsíčně uvádí ve své databázi odhad měsíční míry nezaměstnanosti za jednotlivé členské země EU. Způsob, jakým se údaje za jednotlivé měsíce, jakož i prozatímní čísla (za období, kdy LFS data nejsou zatím k dispozici) vypočítávají, závisí na dostupnosti a specifických vlastnostech dostupných zdrojů v jednotlivých členských státech. Za ČR jsou sezónně očištěné údaje dostupné přímo z VŠPS.

Při hodnocení údajů z různých zdrojů Eurostatu, ale i v rámci jednotlivých titulů vydávaných Eurostatem je nutné mít na zřeteli, že obsah ukazatelů se může v detailech lišit od obsahu, jak jej čtenář chápe. V rámci svého informačního systému Eurostat např. publikuje počty zaměstnaných ve věkové skupině 15–64 let a nikoliv ve skupině 15 a víceletých, jak je obvyklé ve čtvrtletní publikaci ČSÚ a obdobně zveřejňuje míru nezaměstnanosti za skupinu 15–74letých osob. Při komparaci dat ze zdrojů Eurostatu a ČSÚ je nutné respektovat příslušné metodické poznámky zvláště v případech porovnávání měr zaměstnanosti, nezaměstnanosti a ekonomické aktivity. Odlišnosti se vyskytují i ve výpočtu průměrných ročních hodnot, kdy Eurostat používá v některých případech z důvodu srovnatelnosti data za 2. čtvrtletí, protože průměrné údaje nejsou za všechny členské země EU k dispozici.

Pro informaci je uveden odhad harmonizované míry nezaměstnanosti Eurostatu za prosinec 2023. Nejnižší míru nezaměstnanosti ze všech 27 členských zemí EU měla Malta (2,4 %). S nízkou nezaměstnaností následovalo Česko a naše sousední země Polsko a Německo. Nejvyšší byla nezaměstnanost ve Španělsku (11,7 %) a v Řecku (10,4 %). Vysoká byla ve Švédsku, Francii, Finsku a v Itálii. V sousedních zemích byla nezaměstnanost vyšší na Slovensku (5,6 %) a v Rakousku (5,4 %).

Harmonizovaná měsíční míra nezaměstnanosti Eurostatu za jednotlivé členské země EU (prosinec 2023)¹⁾

		v %	
Země	Míra nezaměstnanosti	Země	Míra nezaměstnanosti
EU27 (od 2020)	6,0	Lotyšsko	7,0
Belgie	5,6	Litva	7,0
Bulharsko	4,3	Lucembursko	5,5
Česko	2,8	Maďarsko	4,2
Dánsko	5,0	Malta	2,4
Německo	3,1	Nizozemsko	3,6
Estonsko	6,9	Rakousko	5,4
Irsko	4,5	Polsko	3,0
Řecko	10,4	Portugalsko	6,5
Španělsko	11,7	Rumunsko	5,6
Francie	7,6	Slovinsko	3,4
Chorvatsko	6,1	Slovensko	5,6
Itálie	7,2	Finsko	7,5
Kypr	6,3	Švédsko	8,2

¹⁾ Obecná míra nezaměstnanosti se vztahuje k věkové skupině 15–74 let.

Zdroj: Eurostat (aktualizováno 8. 3. 2024)

Pozn.: Jedná se o sezónně očištěné údaje.

Všechny výše uvedené údaje za členské země EU jsou dostupné z databáze Eurostatu:

<http://ec.europa.eu/eurostat/en/data/database>

Tables by themes → Population and social conditions → Labour market → Employment and unemployment (Labour Force Survey) → LFS main indicators → Unemployment - LFS adjusted series → Harmonised unemployment rate by sex (teilm020)